

Дорогами жаб

**Розповідь-бувальщина
про пригоди двох завзятих молодих зоологів,
які вдало й весело поєднали своє наукове покликання,
прагнення зберегти природу і жагу до мандрівок**

Остап Решетило

канд. біол. наук,
доцент
біологічного факультету
Львівського національного
університету
імені Івана Франка, м. Львів

Тарас Микітчак

канд. біол. наук
ст. наук. співроб.
Інституту екології Карпат
НАН України, м. Львів

У 2006 році в нашому кабінеті сталося маленьке свято — *Остап Степанович Решетило* виграв грант Президента України для молодих учених. Це була прекрасна новина для маленької групи зоологів відділу популяційної екології Інституту екології Карпат, яка складалася, власне з нас обох, *Остаса Решетила* й *Тараса Микітчака*. Мета гранту — дослідження впливу автомобільних шляхів на популяції земноводних Львівської області. Звучить не надто романтично, але, повірте, насправді це була велика пригода!

[Щоб не повторювати “я, Остап”, і “я, Тарас”, будемо далі писати “ми”, а інколи — “Тарас” чи “Остап”].

Остап, як керівник досліджень, довгий час студіював карти області, визначив маршрути, — і ми приступили до роботи. Самі дослідження полягали в тому, щоб ходити по дорогах й рахувати на них жаб, тритонів й інших земноводних, які загинули під автомобільними колесами. Паралельно ми оцінювали чисельність живих земноводних у водоймах біля місць їх масової загибелі.

Звернемося трошки до розпорядку земноводного життя. Узимку наші піддослідні сплять. Жаби дримають у мулі водойм, ропухи, тритони, саламандри та інші амфібії рідного краю — у різних схованках під землею. Весною вони прокидаються, розминають лапки, — і тут їх охоплює велике бажання кудись піти і там здійснити свій найперший біологічний обов’язок — розмножитися. Тоді в жаб’ячій пам’яті зринають водойми їхньої молодості — калюжі, ставки, болота й канали. Керуючись своїми відчуттями, амфібії дружньо рухаються до води, в якій колись росли й мужніли. Їхня дорога обмежена природними перешкодами й пролягає переважно низинами. Такі міграційні шляхи є доволі стабільними, як і водойми, в яких вони розмножуються. І ось тут второвані дороги жаб перетинаються з дорогами людей — широкими, шумними, з величезними авто, які на шалених швидкостях пролітають над закоханими головами жабок-мандрівниць.

Дорогами області ми їздили на стареньких білих “Жигулях”. Вони мали одну особливість — глохнути. Тоді їх потрібно було штовхати й на ходу заводити двигун. Тому Степанович завжди намагався зупинити свій автомобіль на горбику. Закінчивши підрахунки жаб, ми часто впиралися у багажник і штовхали машину вниз. Коли “Жигулі” розганялися до швидкості бігуна-марафонця, Остап із легкістю стрибав за кермо й заводив двигун, а потім підбирав напарника. Інколи їхав далі. Коли Тарас вирішував, що його покинули серед ночі в якісь глушині, “Жигулі” зупинялися на сусідньому горбику, Степанович виходив із автівки й далі рахував жаб.

Сам підрахунок виглядав так: Остап йшов одним узбіччям дороги, а Тарас — іншим. Сфера наукових інтересів Тараса до цього обмежувалася планктоном, тому спочатку майже з кожною шкірочкою він бігав до шефа,

щоб визначити вид. А потім пішло... як по асфальту: практика — велике діло! Найчастіше траплялися два масові види — жаба трав'яна й ропуха сіра.

Найгіршою трасою для праці було шосе між Львовом і Равою-Руською, якою рухався суцільний потік автотранспорту з митниці й на митницю. Швидкість фур і джипів, які переважали на цій дорозі, рідко опускалася нижче ніж сто кілометрів за годину. Якщо вузьке узбіччя дослідити ще вдавалося, то шансів роздивитися загиблих жаб на середині траси було вельми мало. Колеса авто на високій швидкості перетворювали амфібій на тоненькі пергаментні листочки, на яких усе ж зберігалися плямки й барви, що дозволяли визначати, якому виду амфібій раніше належав цей клаптик шкіри. Жаб'ячі пергаменти втискалися колесами між крупнозернистий асфальт, через що відірвати їх було важко. Тому ми вичікували рідкісні моменти, коли автомобілів близько не було, вибігали на дорогу й швиденько, оглядаючись навсідч, намагалися відколупати потрібний клаптик. Після цього стрімголов бігли назад і вже на узбіччі записували, що це за вид. Іноді не встигали відірвати шкірку від асфальту — потрібна була друга спроба.

З усмішками уявляли, що думають про нас водії. Уявіть і ви: чоловік кидається з узбіччя на дорогу, на її середині раптом зупиняється і різко схиляється над асфальтом, завмираючи. Потім дивак відклеюється від асфальту, підбравши щось з дороги, й біжить назад. Однозначно, що водії вважали нас щонайменше дивними. Час від часу ми бачили за шибками авто то перелякані, то здивовані, то співчутливі обличчя. Дехто гальмував, щоб запитати, що шукаємо. На турботливі запитання Остап відповідав спокійно й лагідно: *“Усе добре. Ми собі тут ходимо... просто так”*.

І дійсно, пояснити мотиви дивної поведінки виявилось напрочуд важко. Спочатку такі пояснення викликали недовіру. Рахувати мертвих жаб на дорозі?.. Проте з наукового погляду в цій роботі була величезна суть: показати, який відсоток земноводних від загальної чисельності популяції гине на автошляхах.

Якось поставили машину на трасі Львів-Жовква між селами Гряда й Великі Грибовичі. Робота почалась. Неподалік від нас зупинилася машина ДАІ. З автівки вийшли двоє міліціонерів і підійшли до Остапа. Той перебіг дорогу до своїх “Жигулів”, роздратовано бурмочучи, що питають документи. Усі згуртувалися біля машини, де відбулася банальна й знайома всім водіям бесіда: *“Права? Вогнегасник? Аптечка? Техогляд?”*. Коли документи виявилися в порядку, доблесні правоохоронці, нарешті, запитали: *“А чого ви по дорозі ходите?”*

Остап скривився. Знову розкажуй те, у що люди не вірять, але що є правдою. І відповів:

— *Ми працюємо за Грантом Президента. Він передбачає дослідження загибелі жаб на дорогах.*

— *Кого?!* — обличчя міліціонерів почали витягуватися від почутого. Мовляв, нам розказують несусвітні дурниці й мають нас за телепнів.

— *Жа-а-аб,* — повільно й уже собі ображено протягнув Остап, розуміючи, що йому не вірять.

— *Яких жаб?* — обурено вигукнув дядько міліціонер. — *Ото ви ходите по дорозі, щось розглядаєте, щось собі пиште, щось підіймаєте і так рахуєте жаб? Які жаби живуть на асфальті?*

І справді, за звичайною логікою це схоже на чисте шпигунство. Міліціонери й екологи розійшлись набурмосені. Лише в машині жаб'ячий шеф заусміхався, згадуючи цю ситуацію.

Якось, коли на ранковому обрії лише засіріло, почалася наша найдовша мандрівка у селище Бориня в Карпатах. До слова кажучи, ранкове вставання для Тараса інколи було напрочуд важким (ще б пак, винайти квартиру разом із музикантом), але воно того було варте!

Якщо подивитися сучасні книжки про земноводних України, то на Львівщині зеленої ропухи просто незчисленні орди! Майже так само, як і сірої ропухи. Якщо звичайну сіру ви точно бачили (трапляється повсюдно в нашій державі), то зелена істотно відрізняється від неї. У неї на молочно-сірому фоні розкидані яскраві смарагдові плямки. Не амфібія, а зелений леопард!

Ми побували у всіх районах Львівщини й перерахували десятки тисяч амфібій та жодного разу не бачили зеленої ропухи, так широко розповсюдженій тут за літературними даними. Перша й єдина така зустріч відбулася саме під час цієї поїздки у ставку за містечком Самбір.

Зелені ропухи дуже красиві! Тому, коли кажуть: *“Ти, ропуха!”*, це іноді можна сприймати, як комплімент.

Того дня під вечір ми були на прикордонній заставі перед містечком Турка. Прикордонники не хотіли пропускати Тараса далі, бо з документів він мав при собі тільки відрядний лист без паспорта чи іншого документа, що посвідчує особу. Але Остап їм пообіцяв, що ми відразу повернемося, щойно порохуємо жаб у Борині. Хлопці погодилися пропустити, бо ж жаби точно будуть не пороховані. А це, напевно, справа дуже важлива!

Минула година, погода була тепла, тільки зірок мало й Місяць закутався у хмари. У вікна “Жигулів” било сюркотання коників, у світлі від фар роїлася мошкара, пролітали нічні птахи. Чудова карпатська ніч! Тільки повороту на Бориню ніяк немає! І взагалі, дороговказів не густо. Прикинувши, скільки часу проїхали, зрозуміли, що Бориня залишилася десь позаду, а ми вже за декілька кілометрів від кордону з Польщею. Повернувшись назад, поїхали повільніше. Зїхали на бокову дорогу. Ще з півгодини “Жигулі” плігали по дорожніх ямах, як катер на морських хвилях, і ось, якесь село, врешті. Час вже пізній, друга ніч. На Бориню не схоже. Бачимо, вулицею йде хлопець. Судячи з часу, який ми витратили на добирання сюди, місця тут дикі. Та й самим трохи лячно. Остап порівнюється з нічним перехожим, опускає вікно й запитує:

— *Перепрошую, а Ви не підкажете, в який бік на Бориню?*

У відповідь ми почули напрочуд увічливий голос:

— *Із задоволенням підкажу. Шановні, ви проїхали попередній поворот. Його з траси, на жаль, не видно. Маю надію, що вдруге ви на нього таки натрапите. Успіху й щасливої дороги, панове!*

Подякувавши, ми поїхали назад на трасу, тішачись, що вночі посеред Карпат можна зустріти добре виховану і щирю людину. Загалом, із практики експедиційних років можна стверджувати, що чим далі від траси, тим більше щирих людей.

Поворот дійсно був на своєму місці, просто сховався від шосе різко вниз, тому ми його й не бачили. Знайшли Бориню й зупинилися в її центрі за першою церквою. Найбільше тут вразили акуратно побілені бордюри на тротуарах, добре збережена бруківка на дорозі, ліхтарі, які світили нам о третій ночі, та цілковита відсутність сміття. Такого порядку ще треба пошукати. На дорозі знайшли декілька ропух і трав'яних жаб, а також ставок, куди вони мандрували. Уся ця атмосфера створювала враження фільму про початок неймовірних пригод двох науковців у забутому місці в горах. У фільмі це, мабуть, було б початком. Насправді, це було серединою й апогеєм наших пригод.

Назад їхали сонні й замучені. У Турківському районі побачили двох закоханих зайців на роздільній смузі. Вони сиділи один навпроти одного, наче дзеркальне відображення, притуливши мордочку до мордочки. Світло фар їх засліпило, й Степановичу довелося зупинитися, бо закохані не реагували на автомобіль. Лише, коли відчинили дверця, вухані повільно відійшли на узбіччя, звільнивши нам проїзд.

У Городоцькому районі на дорозі почали масово траплятися різні представники роздавленої дорожньої фауни, тому ми часто виходили їх визначати й записувати. Під ранок приїхали до Львова й полягали спати. Доба видалася дуже довгою, але ми про це зовсім не шкодували.

Цікава історія відбулася на північ від Львова. Ми їхали по дорозі від села Крехів до містечка Жовква. На карті рясніли оригінальні назви. У лісі й на його

межі лежали села Велике Передмістя й Мале Передмістя. За кілька кілометрів — і саме місто, Магерів. Отой легендарний Магерів, про який писав *Іван Якович Франко*: “*Мавна Фрузя з Магерова, поїхала в ліс по дрова*”. Десь серед меліоративних каналів і боліт позначений хутір Крута Долина. А краї ці насичені таким спокоєм і світлістю, що після міської метушні, здається, немов уперше вдихнув на повні груди.

Судячи з карти, “Жигулі” їхали асфальтом. Насправді, авто перевалювалося з ями в яму по розбитій ґрунтівці. Нарешті, асфальт таки з'явився. “Жигулі” виїхали на нього, пчихнули декілька разів від щастя й зупинилися. Вечірня тиша миттєво взяла нас у свій полон.

Остапові спроби завести наш експедиційний транспорт не дали результату. Ми застрягли на дорозі десь серед луків. До найближчого села декілька кілометрів. Горбика, щоб з нього штовхати машину, нема.

Густі сутінки накрили дорогу, велетенські тополі вздовж неї і нас із “Жигулями”. Фіолетове повітря бриніло жаб'ячими концертами. Партитуру для них малювали тіні кажанів. За густою щіткою куців вечір розмивав останні рожеві мазки, що залишалися від сонця.

— *Ропухи,* — буркнув Остап. — *Їхні голоси. Якби тут жили очеретяні ропухи, то я б подумав, що це їхній концерт. Але їх тут не повинно бути — вони на такі низькі широти не заходять.*

Ми слухали любовні співи амфібій і думали, що ж робити далі. Чи йти комусь за допомогою до села, чи чекати манни небесної у вигляді проїжджого транспорту.

— *Якщо це голос звичайної ропухи, то дуже дивної. Я підудивлюся. І так стоїмо,* — знову заговорив Решетило.

Узявши ліхтарика, він зник у придорожніх хащах. Уже зовсім стемніло. Тільки Тарас почав міркувати, що ж робити далі, як з'явився напарник, і дуже щасливий! У руках тримав ропуху. З виразу його обличчя було зрозуміло, що ропуха не звичайна, а, щонайменше, царівна!

У світлі ліхтарика зблиснули банькати очі ропухи. Ця амфібія була більше схожа на зелену ропуху, ніж на звичайну. На світло-сірому фоні розкидані подібні плямки, але вже не смарагдові, а гірчично-салатові. Очеретяна! Щойно Остап Степанович Решетило відкрив найбільшу південну популяцію цього виду в Україні! Принаймні, в наш час! І лише завдяки власним “Жигулям”!

Якщо про три види ропух і трав'яну жабу вже трішки розповіли, то варто згадати й інших земноводних, які траплялися у наших мандрівках. Біля великих рибних ставів, наприклад, Любінь Великий, Городок, можна завжди знайти декілька зелених чи озерних жаб. Вони — найбільші земноводні, які живуть у Львівській області, та, навіть, і в Україні.

Ще з безхвостих амфібій у нас мешкають квакші й часничниці, які за своїм способом життя різко відрізняються від решти. Зелені квакші (справжні фотомоделі за кількістю фото в Інтернеті) живуть на травах і

кущах, рідко спускаючись на землю. Хоча для розмноження вони таки мандрують у воду. Часничниці пішли в інший бік — у землю. Вони часто трапляються в ґрунті, коли перекопуєш город. Коли їх взяти на долоню, підтискають під себе лапки, заплющують очі й приймають форму сердечка. Їхня молочна шкіра вкрита коричневими плямками з червоними обідками. Але найкрасивішими є очі, — вузька подовгаста чорна зіниця посеред темної бронзи. Є в них ще одна особливість, набагато парадоксальніша, ніж підземні сховки. У маленьких часничниць (4—5 см завдовжки) просто величезні пуголовки — удвічі більші від дорослих. Коли бачиш таких пуголовків, то не віряться, що це личинки маленьких жабок.

Крім безхвостих амфібій, на дорогах траплялися й хвостаті: звичайний і гребінчастий тритони по всій Львівщині, а карпатський тритон — у Сколівському й Турківському районах. Альпійський тритон не траплявся. І, здається, один раз на шосе натрапили на давно мертву саламандру.

І ще було багато-багато доріг. Уперше в житті ми об'їхали всю Львівську область! А після закінчення виїздів Остап написав хороший звіт й успішно оформив усі документи в Києві. А ще, щоб привернути увагу до смертності тварин на дорогах, у коридорі біологічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка він зробив виставку світлин з різноманітними роздавленими тваринами на асфальті. На аркуші для нотаток на виставці відразу з'явилося море підписів: від *“Це справжнє мистецтво!”* й *“Це важлива проблема”* до *“Ці люди — збоченці!”*

Ця, без зайвої скромності, велика робота показала, що проблема фрагментації дорогами середовища існування амфібій існує і часто набирає катастрофічних масштабів. Подекуди під колесами гине до 90 % особин від загальної чисельності земноводних популяцій! Серед жертв асфальту амфібії становлять 70—80 % усіх наземних хребетних тварин, а щороку на дорогах Львівщини їх гине сотні тисяч!

В інших країнах такого роду дослідження завжди мають відповідний до їхніх висновків результат: у місцях найбільшої загибелі тварин встановлюють або підземні тунелі, або надземні мости для їх переходу через дороги. У крайніх випадках ставлять дорожні знаки із зображенням жаби для зниження швидкості транспорту, адже це ще й безпека руху. На жаль, така важлива робота, незважаючи на вагомий результат й висновки, так і залишилася лише паперовим звітом про виконання й зникла у паші київських архівів. Проте, маємо надію, що рано чи пізно рівень свідомості в нашому суспільстві, особливо людей при владі, буде таким, щоб розуміти й вирішувати сучасні екологічні проблеми.

І тут річ не просто в мертвих жабах, а в тому, що ці істоти тримають на своїх холоднокровних плечах існування великої кількості видів ссавців, птахів, інших тварин та рослин, з якими міцно пов'язані тисячами екологічних зв'язків, цементуючи тим самим екосистему, а також регулюють чисельність багатьох комах і слизнів, заощаджуючи кошти держави на інсектициди, наприклад. Амфібії посідають чітке місце в системі природи, і коли людина несвідомо виштовхує їхню цеглинку, то тріщини йдуть по усій стіні, на вершині якої так самовпевнено, власне, й сидить людина. ■